

Кредити або смерть...

Олександр Савченко «Дзеркало тижня. Україна» №22, 15 червня 2012, 20:35

Фото Андрій Товстиженко, ZN.UA

Зовсім несподівано для мене на початку червня я був запрошений на зустріч із прем'єр-міністром України для обговорення питань імпортозаміщення та розвитку внутрішнього виробництва. На зустрічі були присутні ще кілька експертів й економістів, причому прем'єр-міністр не стільки говорив, скільки слухав (що вже досить несподівано для української культури спілкування на такому рівні). Більше того, розмова була професійною, але, як завжди, забракло часу для відповіді на два головні запитання зустрічі. Перше: що робити для розвитку внутрішнього виробництва і ослаблення тиску імпорتنих товарів на ринок України? Друге: як «примусити» банки відновити кредитування бізнесу і населення?

У цій статті я хочу відповісти на друге запитання.

Отже, чому проблема кредитування є такою актуальною? Тому що в ринковій економіці діє закономірність, яку я зрозумів кілька років тому, аналізуючи кореляцію (по суті, причинно-наслідковий зв'язок) між темпами зростання ВВП і темпами зростання кредитування. Її суть полягає в такому: ВВП не може зростати швидше за кредитування економіки навіть у середньостроковій перспективі. Причому для сталого зростання ВВП темпи зростання кредитування мають бути вищими, ніж темпи зростання інфляції, плюс іще 5—6 відсоткових пунктів.

Якщо з інфляцією зрозуміло (хоча замість неї можна використовувати і показник дефлятора ВВП), то виникає запитання — що це за такі 5—6%? Це питома вага поганих (непрацюючих) кредитів у банківській системі в нормальних (некризових) умовах за нормального банківського нагляду.

Таким чином, якщо 2012 року ми очікуємо інфляцію 7%, то темпи зростання кредитів українських банків мають бути на рівні 12—13%. Причому такі темпи зростання кредитування економіки України забезпечать лише мінімальні темпи зростання ВВП цього року і на найближчі два-три роки. Що ми маємо фактично за перші чотири місяці 2012 року? *Зростання кредитування становило лише 0,1%! За таких його темпів ВВП має увійти в мінусову зону вже в найближчі місяці!*

В умовах по суті паралічу банківської системи є два, здавалося б, альтернативні джерела зростання ВВП: зростання прямих іноземних інвестицій і зростання бюджетних видатків. Але, як правило, прямі іноземні інвестиції, в кінцевому рахунку, проявляються у зростанні кредитів. Наприклад, банк з іноземним капіталом в Україні отримав інвестицію на збільшення його капіталу, але при цьому він не кредитує економіки (інвестиція є, а ефекту для розвитку нема, нині так і відбувається). Та щойно банк використає цей додатковий капітал для нового кредиту, ця інвестиція стає реальною, проте зростуть відповідно і обсяги кредитів...

Більш докладно варто зупинитися на зростанні бюджетних видатків, які теж тимчасово під час кризи можуть пожвавити економіку. Тут, на мою думку, Україна сама себе загнала в пастку. Трохи історії. Восени 2008 року мені запропонували терміново поїхати у Вашингтон на чолі української делегації для переговорів із МВФ щодо кредиту stand-by для України.

Кредит від МВФ мав тоді для України велике значення. Для мене, наприклад, було очевидно: якщо до кінця 2008 року ми не отримаємо хоча б кілька мільярдів доларів і підтримку фондом нашої економічної політики, то через два-три місяці в Україні буде дефолт і повний крах економіки, а може, і країни! Ця впевненість і відсутність у складі делегації демагогів допомогли нам успішно завершити переговори. Особливо хочу відзначити розуміння і внесок першого заступника глави МВФ Джона Ліпскі (звісно, не тому, що він має українське коріння) в успіх переговорів. Після кількох годин дискусій пан Ліпскі вирішив, що кредит має бути більш як 10 млрд. дол. і що місію МВФ має очолити [Джейла Пазарбазіолу](#), котра мала великий досвід роботи в Туреччині щодо виведення цієї країни з кризи банківської системи.

Цікаво зазначити, що наша делегація і місія прилетіли до Києва на одному літаку! Це був безпрецедентний випадок швидкості реагування та надання допомоги МВФ країнам операцій. Однак уже в Києві до підготовки договору між Україною та МВФ було залучено малокомпетентних фахівців із секретаріату президента України, а першу скрипку почав грати Мінфін. Це мало фатальний вплив на розвиток країни. На мою думку, некомпетентність українських «фахівців» призвела до того, що до програми увійшли нездійснено низькі показники бюджетного дефіциту. Саме з української сторони звучали пропозиції закласти в програму навіть 1% бюджетного дефіциту на 2009 рік!

Після спілкування з новими українськими перемовниками стало зрозуміло, що вони не читали не тільки Кейнса (саме цей видатний економіст довів, що *єдиним ресурсом підтримки економіки під час кризи є бюджетні видатки, отже, дефіцит бюджету — це не тільки проблема, а й ліки від кризи*), а також підручників з макроекономіки. Вони зупинилися у своїй освіті на рівні основ бухгалтерського обліку радянських часів. Мені було зрозуміло, що 2009 року дефіцит буде не менш як 10%. Тому після моїх тривалих розмов із Джейлою Пазарбазіолу МВФ заклав у програму дещо більший, але все одно нереалістичний розмір дефіциту бюджету, і незабаром вона була повністю дискредитована.

Зрозуміло, що з перших місяців Україна почала порушувати умови програми. До речі, друга програма з МВФ також містить нереалістичні темпи скорочення бюджету дефіциту фактично до нуля. *Тому рекомендація уряду — переглянути програму із МВФ. Без цього ми не зможемо нарощувати видатки бюджету, отже, будемо поглиблювати проблему з темпами зростання ВВП і, врешті-решт, збільшимо бюджетний дефіцит.*

Якщо казати про помилки у відносинах зі Світовим банком, котрі призвели до блокування кредитування, то важливо зазначити, що націоналізацію поганих банків і створення банку для акумуляції токсичних активів було проведено саме за рекомендацією СБ. У результаті ми маємо розповсюдження поганих активів по всій банківській системі, корупцію і колосальні бюджетні розтрати (десятки мільярдів гривень) на капіталізацію цих банків-банкрутів.

У 2008—2009 роках я рекомендував уряду закрити всі погані банки, компенсувати вклади громадян за рахунок фонду гарантування вкладів і чесного розпродажу на аукціоні всіх активів цих банків-банкрутів. Замість державної рекапіталізації чотирьох банків-калік, які витягають величезні кошти з бюджету та НБУ, не виконуючи жодної суспільно-корисної функції, потрібно було створити один здоровий і потужний банк розвитку. Його завдання — підтримувати кредитування інфраструктурних проектів, малого бізнесу, проектів із енергопостачання через комерційні банки України.

Цікаво зазначити, що тоді глава місії МВФ Джейла Пазарбазіолу ставилася до проекту створення банку розвитку позитивно! Звісно, всі ризики створення банку розвитку зрозумілі. Перший — можливість корупції, другий — втручання держави в діяльність банку (наприклад, із вимогою профінансувати явно збиткові проекти або політично вигідні проекти). Якщо чесно, то інших ризиків я не бачу. Зате розумію, як зазначені ризики мінімізувати. Більше того, на початку 2009 року мені довелося проводити в Парижі переговори з моїм учителем — видатним фінансистом Жаком Деларозьєром (колишнім главою Банку Франції, а потім і ЄБРР). Я запропонував йому, в разі схвалення українським урядом, очолити наглядову раду банку розвитку. Він підтримав ідею, але запропонував іншу кандидатуру на цю посаду — також колишнього президента ЄБРР Дж.Лем'єра, котрий теж підтримав цей проект, але з однією умовою: розмір його капіталу — не менш як 1 млрд. євро.

Проте, як уже зазначалося, наші бюрократи з НБУ і Кабміну тоді поховали цей проект, за що ми й отримали «мінус» 15% ВВП 2009-го (та й сьогодні темпи зростання ВВП затухають). *Без такого банку ми залишаємося у стовідсотковій залежності від світової кон'юнктури.*

Ще я зрозумів, що всі інші банки розвитку (а це Світовий банк разом із МФК, ЄБРР і багато інших) не хочуть появи нового конкурента. Зазначу лише, що всі країни з високими темпами зростання мають свої банки розвитку — це Китай, Росія, Німеччина, Казахстан та ін. У чому ще проблема зі створенням банку розвитку — це довгостроковий, непопулярний проект. Наприклад, створивши банк 2012 року, перші його результати можна відчутися тільки 2014-го!

Окрім створення банку розвитку, для розблокування кредитного процесу потрібно звернутися до всіх міжнародних фінансових організацій із пропозицією *відкрити масштабні кредитні лінії під державні гарантії з розподілом коштів цих кредитних ліній між банками-учасниками для кредитування проектів малого та середнього бізнесу, енергозбереження тощо.* Таку схему (на 300 млн. євро) я запропонував і реалізував за участі ЄБРР ще в 1993—1995 роках, коли працював виконавчим

директором цього банку в Лондоні. *На жаль, ситуація в банківській системі зараз нагадує мені ті далекі роки! Хтось повинен першим почати масштабне, на 10—20 млрд. грн., кредитування економіки. За ним підуть й інші (це також аксіома Кейнса).* Тоді, між іншим, і депозити юридичних осіб почнуть зростати.

Національний банк України мусить змінити свою цільову функцію (його нова цільова функція: фінансова стабільність країни, збереження вартості гривні та підтримка зростання економіки). Принципи його роботи — відкритість і прозорість; методи монетарної, валютно-курсової політики, політики нагляду та макропруденційного регулювання грошових і фінансових ринків (останні мають стати об'єктом регулювання НБУ). Ці методи повинні відповідати стандартам Європейського Союзу, а також забезпечувати грошову підтримку уряду (зростання економіки) не інфляційними і не девальваційними інструментами.

Уряд (за підтримки НБУ) має негайно організувати страхування міжбанківського кредитування (зрештою, розвинути хоча б примітивний грошовий ринок, де домінували б міжбанківські кредити не на один день (ніч), а 3—6-місячні, до року, банківські позики) , це допомогло б розблокувати кредитування економіки.

Що ще повинні зробити центробанк і уряд? Рішуче очистити банківську систему, незважаючи на різні «дахи», від поганих банків (їх залишилося не так багато), очистити баланси життєздатних банків від поганих активів (їх, на жаль, дуже багато) і останнє — очистити баланс НБУ від неадекватних активів і пасивів.

І остання важлива рекомендація — потрібно застрахувати депозити не тільки фізичних, а й юридичних осіб, розпочати також із суми в 150 тис. грн. Тоді наш малий і середній бізнес припинить боятися нашу банківську систему. Окрім того, таке нововведення дасть можливість перетворити фонд гарантування депозитів на реальну структуру, яка без конфлікту інтересів замість Національного банку України зможе займатися ліквідацією поганих банків. **ZN.UA**